

K R O N I K A

Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1987–1990

Wstęp

Najważniejszym kierunkiem pracy Muzeum były badania nad prądami i średniowieczem Wielkopolski, prowadzone w województwie poznańskim. Były to ratownicze badania wykopaliskowe oraz badania wielkości i stanu zachowania zasobów archeologicznych, jak również ich ochrona na tym obszarze. Wśród tych ostatnich zadań prowadzono przede wszystkim badania powierzchniowe w ramach programu „Archeologicznego zdjęcia Polski”. Ratowano przed zniszczeniem wszystkie stanowiska archeologiczne znane służbie konserwatorskiej, zagrożone przez prace ziemne. Powiększyła się komputerowa baza danych o stanowiskach w województwie poznańskim; umożliwiło to m.in. skuteczniejszą ich ochronę, zwłaszcza tych szczególnie zagrożonych. Przygotowywano także publikacje wyników badań terenowych. Prace terenowe oraz studia i badania pracowników Muzeum dostarczyły nowych i ważnych źródeł do poznania najdawniejszej przeszłości Wielkopolski.

Pracownicy Muzeum prowadzili także badania wykopaliskowe w Sudanie i w Egipcie. Ich wyniki są ważne dla archeologii powszechnej. Muzeum uzyskało z tych badań cenne kolekcje zabytków, m.in. klasy wystawienniczej. Będą one podstawą projektowanej ekspozycji obrazującej pradzieje obszarów nad Nilem.

Ważne miejsce w pracy Muzeum zajęło organizowanie międzynarodowego i krajowego życia naukowego. Wraz z Komisją Archeologiczną Oddziału w Poznaniu Polskiej Akademii Nauk, Muzeum zorganizowało międzynarodowe sympozjum, pt. „Environmental change and human culture in the Nile Basin and Northern Africa until second millennium BC”, na którym przedstawiono 52 referaty i komunikaty. W sympozjum wzięło udział 87 uczestników z piętnastu państw. Podczas obrad sformułowano nową propozycję dotyczącą rozwoju relacji pomiędzy środowiskiem naturalnym a człowiekiem w północno-wschodniej Afryce u schyłku epoki kamienia. Muzeum zorganizowało także dwie konferencje naukowe o zasięgu regionalnym, których celem był przegląd i ocena kolejnych sezonów badań terenowych na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej. Dzięki konferencjom umożliwiono szybką wymianę najnowszych informacji naukowych; w tym celu dopomogły zorganizowane równoległe wystawy, prezentujące najcenniejsze stanowiska i zabytki ruchome.

Ważnym nurtem w pracy Muzeum była także działalność oświatowa. Realizowano ją przede wszystkim poprzez organizowanie wystaw, przeznaczonych dla odbiorcy o średnim i wyższym stopniu wykształcenia. Tematem wystaw była archeologia Wielkopolski oraz wybrane zagadnienia z zakresu archeologii Polski i powszechnej. Często gościem na wysta-

wach była młodzież szkół podstawowych, licealnych i zawodowych, dla której organizowano także prelekcje i konkursy o tematyce archeologicznej.

Badania terenowe

Ratownicze badania wykopaliskowe przeprowadzono na dwunastu stanowiskach archeologicznych, niszczonych przez różne prace ziemne. Przez cztery sezony trwały prace badawcze na osadzie kultury pucharów lejkowatych w Chaławach, gm. Brodnica (Danuta Prinke i Andrzej Prinke), w 1987 r. zakończono kilkuletnie badania osady tej kultury w Śremie (Wanda Tetzlaff) i w tym samym roku prowadzono, trwające od kilku lat, prace wykopaliskowe na cmentarzysku kultury łużyckiej w Kowalewku, gm. Oborniki (Ewa Rajkowska). Jeden sezon trwały badania cmentarzysk kultury łużyckiej w Połazewie, gm. Środa Wielkopolska (1988 r., Bogdan Walkiewicz) i w Orzechowie, gm. Miłosław (1990 r., Barbara Kirschke), osady tej kultury w Lusówku, gm. Tarnowo Podgórne (1989 r., Jan Dudziak) oraz wielokulturowego cmentarzyska w Mutowie, gm. Szamotuły (1987 r., Barbara Kirschke i Grażyna Soroka). Od 1989 r. prowadzi Muzeum prace wykopaliskowe na cmentarzysku kultury łużyckiej w Gorzewicach, gm. Kaźmierz (Urszula Narożna-Szamałek) a od 1988 r. trwają badania osady kultury przeworskiej w Młodzikowie, gm. Krzykosy (Elżbieta Świerkowska). W latach 1988–1990 przeprowadzono badania ratownicze na trzech stanowiskach średniowiecznych i nowożytnych w Poznaniu (Zbigniew Karolczak).

Muzeum udzieliło pomocy finansowej i organizacyjnej innym instytucjom archeologicznym: w 1987 r. finansowało prace ratownicze na stanowisku paleolitycznym i mezolitycznym w Koźlu, gm. Szamotuły, prowadzone przez Zakład Archeologii Wielkopolski Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu, przy udziale Małgorzaty Winiarskiej-Kabacińskiej, oraz badania osady z wieżą mieszkalno-obronną z XII/XIII w. w Górze, gm. Pobiedziska, prowadzone przez Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, przy udziale Danuty Butki-Filipczak. Kilku pracowników Muzeum kierowało badaniami wykopaliskowymi prowadzonymi przez inne instytucje: Marek Chłodnicki badał osadę kultury ceramiki wstęgowej rytej w Żalęcinie, w woj. szczecińskim (1988 r.), Bogdan Walkiewicz prowadził badania cmentarzyska kultury łużyckiej w Jarocinie, w woj. kaliskim (1988 r.) a Zbigniew Karolczak kierował pracami ratowniczymi w woj. leszczyńskim, w Górze Śląskiej (1988 r.) i we Wschowie (lata 1988 i 1990), badając średniowieczne mury obronne, oraz w Śmiglu, eksplorując piec garncarski z XVII/XVIII w. (1989 r.).

W ramach programu inwentaryzacji stanowisk archeologicznych „Archeologiczne zdjęcie Polski” (AZP) kontynuowano badania powierzchniowe w woj. poznańskim, obejmując nimi 73 obszary. Zainwentaryzowano 8392 stanowiska, nowo odkryte oraz znane uprzednio a obecnie zweryfikowane. W badaniach brali udział: Alicja Gałęzowska, Zenon Głogowski, Jarmila Kaczmarek, Barbara Kirschke, Urszula Narożna-Szamałek, Bolesław Panczenko, Andrzej Prinke, Grażyna Soroka i Małgorzata Winiarska-Kabacińska. Całością prac kierował Andrzej Prinke.

Badania terenowe prowadzono także poza granicami kraju. W Sudanie Lech Krzyżaniak przy udziale Marka Chłodnickiego kontynuował prace wykopaliskowe na osadzie i cmentarzysku neolitycznym w Kadero (lata 1987 i 1989). W Egipcie, w Minshat Abu Omar, prowadził badania rozpoznawcze osady ze schyłku okresu predynastycznego i z okresu Nowego Państwa (1987 r.) oraz uczestniczył w pracach wykopaliskowych na cmentarzysku ze schyłku okresu predynastycznego na tym stanowisku (lata 1987–1990), w Kom-el-Hisn brał udział w badaniach miasta z okresu Starego Państwa (1988 r.) a w oazie Dachla prowadził prace badawcze nad prahistoryczną sztuką naskalną (lata 1988 i 1990). W pracach terenowych w Egipcie brał także udział Marek Chłodnicki, uczestnicząc w badaniach powierzchniowych we wschodniej delcie Nilu (1987 r.) oraz w pracach wykopaliskowych na osadzie z okresu predynastycznego i Starego Państwa w Tell-el-Fark-ha (lata 1988–1990). Badania w Sudanie i w Egipcie prowadzono we współpracy ze Stacją Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego w Kairze.

Konserwator Zabytków Archeologicznych na Województwo Poznańskie

W Poznaniu i w województwie poznańskim przeprowadzono 132 inspekcje i interwencje konserwatorskie, m.in. w miejscach prowadzonych prac ziemnych i na terenach przyszłych inwestycji, w wyniku zgłoszeń o przypadkowych odkryciach oraz na badanych stanowiskach archeologicznych (Jarmila Kaczmarek, Zbigniew Karolczak, Tomasz Kasprzowicz, Barbara Kirschke, Andrzej Prinke i Bogdan Walkiewicz).

Andrzej Prinke, pełniący funkcję konserwatora zabytków archeologicznych na województwo poznańskie, gromadził informacje o planach pracy poznańskich biur projektów i inwestorów budowlanych w celu prowadzenia bieżącej konsultacji konserwatorskiej przyszłych inwestycji. Uzgodniono pod względem konserwatorskim lokalizację 119 projektów inwestycyjnych oraz 29 planów zagospodarowania przestrzennego miast i gmin. Kontynuowano także współpracę z członkami Społecznej Służby Archeologiczno-Konserwatorskiej w Wielkopolsce, polegającą na stałej ochronie znanych obiektów zabytkowych w pobliżu miejsca ich zamieszkania oraz nadsyłaniu informacji o nowo odkrytych stanowiskach archeologicznych.

Pracownicy Działu Konserwatora Zabytków Archeologicznych (Zbigniew Karolczak, Barbara Kirschke, Urszula Narożna-Szamałek, Andrzej Prinke i Bogdan Walkiewicz) opracowali mapę najcenniejszych stanowisk archeologicznych w województwie poznańskim w celu uwzględnienia ich w bieżącej działalności Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego. Zbigniew Karolczak opracował również mapę archeologiczną Poznania a Barbara Kirschke i Andrzej Prinke mapę grodzisk w województwie poznańskim.

W 1987 r. Andrzej Prinke opracował koncepcję komputerowej bazy danych o stanowiskach archeologicznych województwa poznańskiego a następnie, we współpracy z Ryszardem Lisą z Instytutu Organizacji i Zarządzania Politechniki Poznańskiej, przygotował i uruchomił program „System AZP”, służący do jej obsługi. W latach 1988–1990, współpracując z Bogdanem Glinieckim z Zespołu Sieci Komputerowych Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, opracował nową wersję tego programu. Z końcem 1990 roku baza danych liczyła około 8500 pozycji.

Zbiory i dokumentacja naukowa

Do księgi inwentarzowej zabytków wpisano 132 pozycje, w księdze wpływu muzealiów zainwentaryzowano 81 pozycje, w księdze ruchu muzealiów dokonano 1131 wpisów. Do księgi inwentarzowej materiałów z badań AZP wpisano 8067 pozycji a w księdze inwentarzowej regionalnej składnicy materiałów archeologicznych 1170 pozycji. Wykonano 1846 kart katalogu rzeczowego zabytków oraz 8067 kart katalogowych dla materiałów z badań AZP. W magazynie epoki kamienia zweryfikowano i uzupełniono karty katalogu kulturowego z lat 1949–1974. Wykonano także katalog przedmiotów zabytkowych, nie archeologicznych, będących

własnością Muzeum (46 pozycji). Podjęto prace związane z komputeryzacją archiwum i zbiorów (Marek Chłodnicki i Danuta Prinke).

W pracowni fotograficznej wykonano 5824 zdjęcia i reprodukcje, do księgi inwentarzowej negatywów wpisano 3234 pozycje oraz wykonano taką samą ilość kart katalogu fotograficznego.

Wydawnictwa

W 1987 r. ukazał się 35 tom „Fontes Archaeologici Posnanienses”, o objętości 30,50 arkuszy wydawniczych, zawierający osiemnaście prac. Kolejny, 36 tom, ukazał się w 1988 r., posiadał objętość 33,65 arkuszy wydawniczych i zawierał siedemnaście prac.

W 1988 r. powołano do życia drugą serię wydawniczą, obok „Biblioteki Fontes Archaeologici Posnanienses”, pod nazwą „Studies in African Archaeology”. Będą w niej ukazywać się opracowania monograficzne i prace zbiorowe poświęcone problematyce archeologii afrykańskiej. Jako drugi tom tej serii opublikowano w 1989 r. pracę zbiorową, pt. „Late prehistory of the Nile Basin and the Sahara”, o objętości 40 arkuszy wydawniczych, zawierającą 49 referatów wygłoszonych na sesji naukowej pod tym tytułem, która odbyła się w 1984 roku.

O działalności oświatowej Muzeum informowały dwa zeszyty „Informatora Muzeum Archeologicznego w Poznaniu”. Wydano również drukiem katalog wystawy, pt. „Cypryjskie starożytności” oraz kilka składanek towarzyszących innym wystawom.

Udział w życiu naukowym

W 1989 r. Lech Krzyżaniak wygłosił na uniwersytetach w Calgary i Edmonton w Kanadzie cykl wykładów o prahistorii północno-wschodniej Afryki; miał też wykłady w Royal Ontario Museum w Toronto. W latach 1989 i 1990 Małgorzata Winiarska-Kabacińska uczestniczyła w międzynarodowej ekspedycji traseologicznej w Kiszyniowie, zorganizowanej przez Laboratorium Traseologiczne Instytutu Archeologicznego Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie. W 1988 r. Marek Chłodnicki studiował materiały archeologiczne na Cyprze.

W 1988 r. odbyło się w Dymaczewie koło Poznania sympozjum międzynarodowe pt. „Environmental change and human culture in the Nile Basin and Northern Africa until second millennium B.C.” zorganizowane, przy współudziale Muzeum, przez Komisję Archeologiczną Oddziału w Poznaniu Polskiej Akademii Nauk. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego był Lech Krzyżaniak, który wygłosił również referat. Celem sympozjum było przedstawienie wyników najnowszych badań nad wpływem przemian środowiska naturalnego na rozwój kultury ludzkiej u schyłku epoki kamienia w północno-wschodniej Afryce.

Muzeum, wraz z Polskim Towarzystwem Archeologicznym i Numizmatycznym, było organizatorem konferencji sprawozdawczej, pt. „Wielkopolski sezon archeologiczny w 1986 roku” (Poznań 1987 r., Urszula Narożna-Szamałek, Elżbieta Świerkowska, Wanda Tetzlaff – komunikaty). Przygotowano również drugą konferencję sprawozdawczą, pt. „Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej w latach 1987–1989” (Poznań 1990 r., Barbara Kirschke, Urszula Narożna-Szamałek, Andrzej Prinke, Danuta Prinke, Grażyna Soroka, Elżbieta Świerkowska, Wanda Tetzlaff – komunikaty). Obie konferencje połączone były z wystawami, prezentującymi najciekawsze wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych w danych sezonach badawczych.

Pracownicy Muzeum uczestniczyli w kilku międzynarodowych konferencjach, sympozjach i sesjach. Wymienić tu należy: Międzynarodowy Kongres Egiptologiczny (Kair 1988 r., Lech Krzyżaniak) oraz konferencje, sympozja i sesje poświęcone prahistorii północno-wschodniej Afryki (Kolonia 1990 r., Lech Krzyżaniak), delcie Nilu w IV–III tysiącleciu p.n.e. (Kair 1990 r., Marek Chłodnicki i Lech Krzyżaniak), ceramice koptyjskiej i nubijskiej (Nieborów 1988 r., Marek Chłodnicki), możliwościom interpretacji mikrośladów na narzędziach kamiennych (Uppsala 1989 r., Małgorzata Winiarska-Kabacińska), analizie funkcjonalnej narzędzi kamiennych (Liège 1990 r., Małgorzata Winiarska-Kabacińska), kulturze pucharów lejkwatych (Dymaczewo 1988 r., Danuta Prinke i Wanda Tetzlaff), badaniom nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza w Brandenburgii i w Wielkopolsce (Poznań 1987 r., Danuta Butka-Filipczak, Maria Dar-

das, Barbara Kirschke, Urszula Narożna-Szamałek, Andrzej Prinke, Ewa Rajkowska i Grażyna Soroka) oraz problematyce osadnictwa kultury łużyckiej (Wrocław 1989 r., Barbara Kirschke).

Na uwagę zasługuje również udział pracowników Muzeum w konferencjach i sesjach krajowych, dotyczących stanu badań nad kulturą pucharów lejkowatych w Polsce (Poznań 1987 r., Danuta Prinke i Wanda Tetzlaff), stanu badań nad kulturą amfor kulistych na Kujawach (Inowrocław 1987 r., Danuta Prinke), w sesji pomorzoznaczej (Gdańsk 1990 r., Tomasz Kasprówic i Witold Świdorski), w konferencji sprawozdawczej „Sezon archeologiczny 1988 roku w województwie kaliskim” (Kalisz 1989 r., Bogdan Walkiewicz) oraz w konferencjach na temat komputerowych kartotek zbiorów archeologicznych (Warszawa 1990 r., Marek Chłodnicki i Danuta Prinke) i zastosowania mikrokomputerów w architekturze, archeologii i historii sztuki (Radziejowice 1988 r., Andrzej Prinke). Na wszystkich konferencjach i sesjach, krajowych i zagranicznych, wymienieni pracownicy Muzeum wygłosili referaty.

Działalność oświatowa

W Muzeum czynna była wystawa stała, pt. „Pradzieje Wielkopolski”, ponadto zorganizowano dziesięć wystaw czasowych, z nich cztery, urządzone przez pracowników Muzeum, prezentowały wyniki kolejnych sezonów wykopaliskowych na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej. Pozostałe wystawy to: „Kruszwica średniowieczna” z Zakładu Archeologii Wielkopolski Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Poznaniu (lata 1986–1987), „Ryty i mity: światy odzyskane” z Muzeum Archeologicznego w Gdańsku (lata 1987–1988), „Kultura tracka okręgu Łowicza w Bułgarii” z Okręgowego Muzeum Historycznego w Łowczu (1987 r.), „Starożytności cypryjskie” ze zbiorów Muzeum Historii Niemiec w Berlinie i Muzeum Narodowego w Warszawie (lata 1988–1989), „Cywilizacje anatolijskie w fotografii” z Ambasady Republiki Turcji w Warszawie (1989 r.) oraz „Wał Hadriana” z Muzeum Starożytności i Wydziału Archeologii Uniwersytetu w Newcastle-upon-Tyne w Wielkiej Brytanii (1989 r.). Wystawę stałą oraz wystawy czasowe zwiedziło 47.920 osób.

Kontynuowano cykl niedzielnych poranków filmowych, na których wyświetlano zestawy krótkometrażowych filmów oświatowych o tematyce z zakresu archeologii, historii starożytnej, historii sztuki i etnografii. Każdy seans poprzedzony był prelekcją wprowadzającą w problematykę filmów i poszerzającą ich zakres tematyczny. Odbyły się 74 seanse, na których wyświetlono 222 filmy; obejrzały je 3453 osoby.

Corocznie organizowało Muzeum „Tydzień archeologii”, tradycyjną imprezę upowszechniającą archeologię i przeznaczoną dla uczniów szkół podstawowych i średnich. Pokazy krótkometrażowych filmów oświatowych poprzedzone były słowem wstępnym. Odbyły się 42 seanse z udziałem 5621 widzów, wyświetlono 126 filmów.

Inną formą popularyzacji archeologii wśród młodzieży szkolnej były organizowane co roku konkursy plastyczne: „Na piastowskim szlaku”, „Z przeszłości Wielkopolski”, „Gród Przemysława” i „Siły zbrojne pierwszych Piastów”. Wpłynęło na nie 1520 prac, przyznano nagrody i wyróżnienia a wszyscy uczestnicy otrzymali dyplomy za udział w konkursach. W latach 1987–1989 z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka zorganizowano dla dzieci przedszkolnych konkursy plastyczne, pt. „Świat archeologii w oczach dziecka”. Najciekawsze prace eksponowane były na wystawach pokonkursowych.

Podsumowując można stwierdzić, że w latach 1987–1990 doszło do dalszego rozwoju Muzeum, które przede wszystkim zrealizowało szereg zadań naukowych będących ważnym wkładem do studiów nad najstarszymi dziejami Wielkopolski. Wyniki tej pracy udostępniano także społeczeństwu.

Bibliografia pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu za lata 1987–1990

Bibliografia rejestruje piśmiennictwo z zakresu archeologii Polski i powszechnej oraz nauk pomocniczych i współpracujących. Obejmuje ona druki samoistne oraz artykuły i prace zamieszczone w czasopiśmie

w dziełach zbiorowych. Bibliografia szereguje zarejestrowane dokumenty w porządku abecedowym nazwisk ich autorów, dzieła jednego autora uszeregowane są w porządku abecedowym tytułów. W granicach ustalonego zakresu i zasięgu bibliografia jest kompletna.

1. CHŁODNICKI MAREK: Ceramics from the Neolithic cemetery at Kadero, Central Sudan. *Archeologie du Nil Moyen* Lille, Vol. 2:1987, s. 141–147.
2. CHŁODNICKI MAREK: [Rec.:] Ibrahim Rizkana and Jürgen Seeher: Maadi I. The pottery of the Predynastic settlement. Excavations at the Predynastic site of Maadi and its cemeteries conducted by Mustapha Amer and Ibrahim Rizkana on behalf of the Department of Geography, Faculty of Arts of Cairo University, 1930–1953. Mainz am Rhein 1987. DAIK Archäologische Veröffentlichungen. [Bd.] 64. *Bibliotheca Orientalis* Leiden Jaarg. 47:1990 No. 3/4 s. 323–326.
3. CHŁODNICKI MAREK: Pottery from the archaeological survey of the Eastern Nile Delta, Egypt – interim report. *Bulletin de Liaison du Groupe International d'Etude de la Céramique Egyptienne* [T.] 13:1988, s. 22–26.
4. CHŁODNICKI MAREK: The petrographic analyses of the Neolithic pottery of Central Sudan. W: *Late prehistory of the Nile Basin and the Sahara*. Edit. Lech Krzyżaniak and Michał Kobusiewicz. Poznań 1989, s. 369–373. Poznań Archaeological Museum. *Studies in African Archaeology*. Vol. 2.
5. DURCZEWSKI DOBRMIR: Cmentarzysko ludności kultury łużyckiej z IV–V okresu epoki brązu w Kaliszczanach, woj. piłskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 41–98.
6. GŁOGOWSKI ZENON: Materiały z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w Białej, stan. 83, gm. Trzcianka, woj. piłskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 36:1987/1988 [druk.:] 1988, s. 93–117.
7. GŁOGOWSKI ZENON: Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych na cmentarzysku ludności kultury pomorskiej w Mieścisku, stan. 7, woj. poznańskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 36:1987/1988 [druk.:] 1988, s. 173–175.
8. GŁOGOWSKI ZENON: Wystawa „Średniowieczne wsie na Morawach w świetle badań archeologicznych”. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 36:1987/1988 [druk.:] 1988, s. 185–188.
9. JASNOSZ STANISŁAW: Mgr Zbigniew Pieczyński. (Wspomnienie pośmiertne). *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 229–230.
10. JASNOSZ STANISŁAW: Muzeum Archeologiczne w 100-lecie urodzin Profesora Józefa Kostrzewskiego. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 217–221.
11. [JASNOSZ STANISŁAW] St. J.: Obchody stulecia urodzin Profesora Józefa Kostrzewskiego w Wielkopolsce. *Fontes Archaeologici Posnanienses*, Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 207.
12. KACZMAREK JARMILA: Charakterystyka ceramiki budowlanej ze Strzelna, stanowisko 1. W: *Z badań nad średniowieczną architekturą Kujaw i Wielkopolski wschodniej*. Red. Jadwiga Chudziakowa. Warszawa 1990, s. 89–98. Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków Seria B. T. 86.
13. KIRSCHKE BARBARA: Wystawa – „Wielkopolski sezon archeologiczny 1985”. *Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków* [Nr] 163:1986 [druk.:] 1987, s. 13–14.
14. KRZYŻANIAK LECH: Eleventh season of excavations at Kadero. *Nyame Akuma. A Newsletter of African Archaeology* Ames No. 32:1989, s. 34–35.
15. KRZYŻANIAK LECH: Excavations at Kadero. *Nyame Akuma. A Newsletter of African Archaeology* Edmonton No. 30:1988, s. 34.
16. KRZYŻANIAK LECH: Jedenasty sezon wykopaliskowy w Kadero (Sudan). W: *Raporty wykopaliskowe I 1988–1989*. Warszawa 1990, s. 73–74. Uniwersytet Warszawski. Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej im. Prof. Kazimierza Michałowskiego. [Toż:] Eleventh season of excavations at Kadero (Sudan). W: *Polish archaeology in the Mediterranean 1988–1989*. Warsaw 1990, s. 26–28. Polish Centre of Mediterranean Archaeology University of Warsaw.
17. KRZYŻANIAK LECH: Kadero 1978. *Etudes et Travaux* [T.] 14: 1990, s. 409–412.

18. KRZYŻANIAK LECH: Main aspects of the later prehistoric development in the Sudan as seen from the point of view of the research on the Neolithic. W: *Seventh international conference for Nubian studies. Pre-publication of main papers*. Edit. Ch. Bonnet. Geneva 1990, s. 1–18. University of Geneva.
19. KRZYŻANIAK LECH: Recent archaeological evidence on the earliest settlement in the eastern Nile Delta. W: *Late prehistory of the Nile Basin and the Sahara*. Edit. Lech Krzyżaniak and Michał Kobusiewicz. Poznań 1989, s. 267–285. Poznań Archaeological Museum. Studies in African Archaeology. Vol. 2.
20. KRZYŻANIAK LECH: Research on the location of the predynastic settlement at Minshat Abu Omar (Eastern Nile Delta). W: *Fifth international congress of egyptology, October 29 – November 3, Cairo 1988. Abstracts of papers*. [Cairo 1988], s.162. International Association of Egyptologists.
21. KRZYŻANIAK LECH: Petroglyphs and the research on the development of the cultural attitude towards animals in the Dakhleh Oasis (Egipt). *Sahara. Preistoria e storia del Sahara* [Milano, Vol.] 3:1990, s. 95–97.
22. KRZYŻANIAK LECH: Some remarks on the predynastic ecology and subsistence economy in the Eastern Nile Delta. W: *Akten des vierten internationalen Ägyptologen Kongresses München 1985*. Herausgegeben von Sylvia Schoske. Bd. 2. Hamburg 1988, s. 333–338.
23. KRZYŻANIAK LECH: [Rec.:] The Predynastic of Hierakonpolis – an interim report. By Michael A. Hoffman et al. Macomb 1982. Western Illinois University. Egyptian Studies Association, Publication no. 1. Cairo University Herbarium and the Department of Sociology and Anthropology. *Journal of the American Research Center in Egypt* Princeton NY Vol. 24:1987, s. 143–144.
24. KRZYŻANIAK LECH: [Rec.:] Winifred Needler: Predynastic and Archaic Egypt in The Brooklyn Museum. (With a reexamination of Henri de Morgan's excavations based on the material in The Brooklyn Museum initially studied by Walter Federn and a special zoological contribution on the ivory-handled knife from Abu Zaidan by C. S. Churcher). Brooklyn 1984. The Brooklyn Museum. Wilbour Monographs (IX). *Bibliotheca Orientalis* Leiden Jaarg. 45:1988 No. 3/4, s. 333–336.
25. KRZYŻANIAK LECH: [Wstęp]. W: *Cyprijskie starożytności. Wystawa kolekcji ze zbiorów Museum für Deutsche Geschichte w Berlinie – stolicy NRD i Muzeum Narodowego w Warszawie*. Poznań 1988, s. 3. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu.
26. KRZYŻANIAK LECH, KOBUSIEWICZ MICHAŁ: From the organizers and editors. W: *Late prehistory of the Nile Basin and the Sahara*. Edit. Lech Krzyżaniak and Michał Kobusiewicz. Poznań 1989, s. 9–10. Poznań Archaeological Museum. Studies in African Archaeology. Vol. 2.
27. KRZYŻANIAK LECH, KROEPER KARLA: Dakhleh Oasis project: report on the reconnaissance season of the recording of petroglyphs, December 1985. *The Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities* Toronto Vol. 15:1985, No. 4 [druk.:] 1987, s. 138–139.
28. MAJEROWICZ ALFRED, PRINKE ANDRZEJ, SKOCZYLA JANUSZ: Neolityczny import surowców skalnych na obszar Wielkopolski w świetle badań petroarcheologicznych. *Prace Geologiczno-Mineralogiczne* [T.] 10:1987, s. 69–89. Acta Universitatis Wratislaviensis, Nr 788.
29. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA: Inauguracja Społecznej Służby Archeologiczno-Konserwatorskiej w Wielkopolsce w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu. *Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków* [Nr] 163:1986 [druk.:] 1987, s.61–62.
30. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA: Osada ludności kultury łużyckiej w Kruszewicy, stan. K–2/4. *Fontes Archaeologici Posnanienses*. Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 103–132.
31. NAUMOWICZ-SMIGIELSKA ELIZA: Wykaz nabytków Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1972–1973. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 36:1987/1988 [druk.:] 1988, s. 159–171.
32. PANCZENKO BOLESŁAW: *Informator Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. XIX sezon oświatowy 1987–1988*. Poznań 1987, [8] s.
33. PANCZENKO BOLESŁAW: *Informator Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. XX sezon oświatowy 1988–1989*. Poznań 1988, [9] s.
34. PIECZYŃSKI ZBIGNIEW: Skarb miedziany ze Skarbień, woj. bydgoskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 35–40.
35. PRINKE ANDRZEJ: Program wprowadzenia techniki mikrokomputerowej do pracy Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. *Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków* [Nr]162:1986 [druk.:] 1987, s. 111–113.
36. PRINKE ANDRZEJ, RACHMAJDA ROMAN: Recepcja surowców małopolsko-wołyńskich w krzemieniarstwie faz I–IIIA kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. W: *Kontakty pradziejowych społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*. Red. Aleksandra Cofta-Broniewska. Inowrocław 1988, s. 107–144. Urząd Miejski w Inowrocławiu. Studia i Materiały do Dziejów Kujaw. [T.] 2. [Toż:] Reception of Little Polish–Volhynian secondary raw materials in flint industry of phases I–IIIA of the Funnel Beaker culture in Kuiavia. W: *Prehistoric contacts of Kuiavian communities with other European peoples*. Edit. Aleksandra Cofta-Broniewska. Warszawa 1989, s. 105–144. Archaeologia Interregionalis. [Vol. 10].
37. PRINKE DANUTA: Middle Neolithic beginnings of Funnel Beaker culture syncretization in Kuiavia. W: *Prehistoric contacts of Kuiavian communities with other European peoples*. Edit. Aleksandra Cofta-Broniewska. Warszawa 1989, s. 89–103. Archaeologia Interregionalis. [Vol.10]. [Toż:] Środkowoneolityczne załączki procesów synkretyzacji kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. W: *Kontakty pradziejowych społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*. Red. Aleksandra Cofta-Broniewska. Inowrocław 1988, s. 93–105. Urząd Miejski w Inowrocławiu. Studia i Materiały do Dziejów Kujaw. [T.] 2.
38. PRINKE DANUTA, SZMYT MARZENA: Badania osadnictwa kultury amfor kulistych w rejonie Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej. W: *Kultura amfor kulistych w rejonie Kujaw*. Red. Aleksandra Cofta-Broniewska. Poznań 1990, s. 329–353. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Archeologia. Nr 36. Studia i Materiały do Dziejów Kujaw. [T.] 4.
39. PRINKE DANUTA, SZMYT MARZENA: From studies of development of the so called refugial ecumene of Neolithic communities in the Zielona Struga catchment area. W: *Innerregional cultural relations between Polish territories and adjacent regions of Central and Eastern Europe*. Warszawa 1990, s. 63–101. Archaeologia Interregionalis. [Vol. 11].
40. PRINKE DANUTA, SZMYT MARZENA: Pozycja kultury amfor kulistych w procesie zasiedlania Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej. W: *Kultura amfor kulistych w rejonie Kujaw*. Red. Aleksandra Cofta-Broniewska. Poznań 1990, s. 115–148. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Archeologia. Nr 36. Studia i Materiały do Dziejów Kujaw. [T.]4.
41. SKOCZYLA JANUSZ, PRINKE ANDRZEJ: Petroarcheologia i jej znaczenie dla rozwoju geologii. *Prace Geologiczno-Mineralogiczne* [T.] 10:1987, s. 275–279. Acta Universitatis Wratislaviensis. Nr 788.
42. SOCHA TERESA, ANDRZEJEWSKI MARCELI, ŚWIERKOWSKA ELŻBIETA: Zastosowanie oznaczania fosforanów w badaniach archeologicznych. W: *Chemia. Nieorganiczne związki fosforowe. Referaty i komunikaty na XIII zjazd naukowy. Wrocław, wrzesień 1990*. Wrocław 1990, s. 198–203. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej imienia Oskara Langego we Wrocławiu. Nr 526.
43. SOROKA GRAZYNA: Dwa groby skrzynkowe ludności kultury pomorskiej ze Stobna, woj. piłskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 36:1987/1988 [druk.:]1988, s. 121–127.
44. TETZLAFF WANDA: Funnel Beaker culture. Mrowino, gm. Rokietnica, woj. Poznań, site 3, settlement. *Przegląd Archeologiczny* T. 36:1989, s. 247–249.
45. TETZLAFF WANDA: Ratownicze badania wykopaliskowe osady kultury pucharów lejkowatych w Śremie, woj. poznańskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 36:1987/1988 [druk.:] 1988, s. 37–43.
46. TETZLAFF WANDA: Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1985 roku. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 35:1986 [druk.:] 1987, s. 201–205.
47. TETZLAFF WANDA: Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1986 roku. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 36:1987/1988 [druk.:] 1988, s. 179–183.